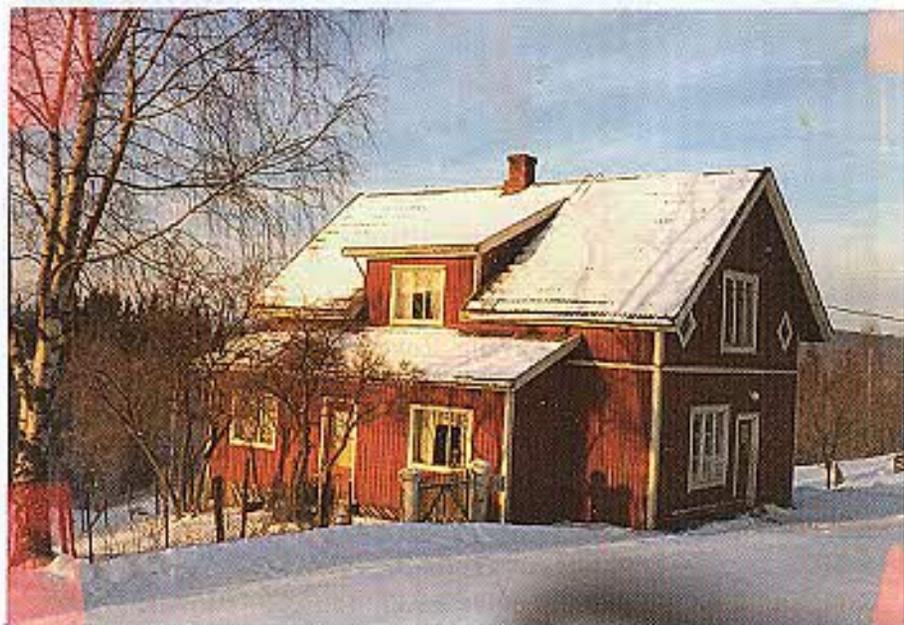

MEDLEMSBLAD

Nr. 155

Desember 2017

Austmarka Historielag ønsker sine medlemmer god jul!

Vi ber om at dere benytter vedlagte giro for innbetaling av medlemskap innen fristens utløp. Dette vil spare oss kostnader og arbeid.

Minner om åpen dag på Arstun 16. desember der du kan ordne kontingent, kalender for 2018 og kanskje få julegavetips.

Ovenstående bilde viser Nytomta som du kan lese om side 10.

Innhold

Nytt fra laget	2
Nytt museumsbygg	8
Nytomta	10
Tysker-furua ved Kjernsli	14
Erstatning for skade ved regulering	14
Rydningssmannen	15
Austmarka kirkeforening 1960	17
Øverby	20
Da jeg spiste 3 middager	29
Anders Brunsell	30
På hjemtur fra en fest	32
Godt sagt	34
Austmarka-nytt	35

Nytt fra laget

Nye medlemmer

Øyvind Tidemandsen, Kongsvinger. May Kristin Meljordshagen, Austmarka. Mary-Ann Larsen, Skotterud. Øivind Tomteberget, Kongsvinger. Gunn Helen Solvang, Roverud. Inger Texmo, Skotterud. Else Hellerud, Kongsvinger. Vigdis Vangen, Finstadjordet. Bent Inge Vangen, Lørenskog. Ådne Finnsrud, Kongsvinger. Magne Nygårdseter, Skjetten. Camilla Berg, Strømmen. Trude Westby, Oslo. Mona Rønning, Gran.

Gaver til laget

Båregave ved Ove Bergs begravelse, kr. 12.620,-. Fra Aud Dybing: Håndbrodert duk til Bråstastua. Fra Bjørn Dybing: DVD-film, Max Manus. Fra Bjørn Sunde: Reiseskrivemaskin (1950-talls). Fra Elisabeth Lindberget: Symaskin fra 1950-tallet. Fra Finn Arne Melsåsen til 1950-tallsrommet på Nystun: Caprifol Toalettåpe, Nivea Ultra Krem, Fersken Dagkrem, Sapotol Tannkrem, Si-Ko Tannpasta (alt uåpnet og fra 1950-tallet).

Hjertelig takk for gavene.

Tundag med kølboller

Folksomt på tundagen. Kølboller er populær mat. John Martin Øverby (til venstre) stekte 70 porsjoner. Foto: Bjørg Aulie.

Lørdag 23. september arrangerte Historielaget tundag der det var åpent for alle til å selge sine produkter. Foruten laget selv var det bare en håndfull selgere som møtte fram. Det var bra med folk på Tunet denne milde høstdagen. Købollene til John Martin og Elisabeths smultringer gikk unna som varmt hvetebrød. Bitten Johansen og Bjørg Aulie hadde plukket hagebær i Orala og laget syltetøy som ble solgt til inntekt for Historielaget.

Potetonn i Orala

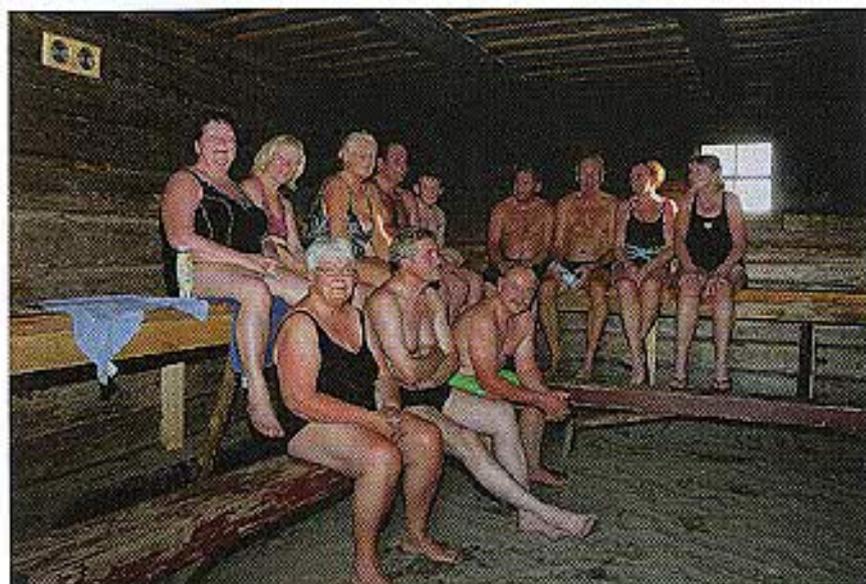

Tirsdag 19. september var det dugnad i Orala. Potetene skulle opp av jorda, og 11 Orala-venner stilte opp med grev og bøtter. Avlingen ble ikke helt som forventet, vi fikk ca. 140 kg som ble solgt på tundagen. Foto: Gerd Amundsen.

Røykbadstua

Badesesongen i røykbadstua på Tunet startet 23. september med 9 badegjester, og 28. oktober var det 14. Det er plass til enda flere badende, så vi utfordrer deg til å komme. Et opphold i badstua på ekte skogfinsk vis bør alle prøve, selv om de ikke tar et forfriskende bad uti sjøen etterpå. Øyvind har muret opp røykøvnen på nytt så den blir bedre holdbar.

Det blir badedager kl. 14.00 på lørdagene 16. desember, 27. januar, 24. februar og 24. mars.

På nederste benk: Solveig Enderud, Kjell Petter Pettersen, Tor Terje Olsen. Øverste benk: Liv Holmen, Laila Elnes, Inger Texmo, Eivind Enger, Magnus Enger, Willy Hauglid, Knut Holmen, Elin Larsen og Astri Dahl. Ikke med på bildet: Øyvind Strandseter og fotografen Birger Nesholen.

Åpen dag på Arstun

Lørdag 16. desember har vi åpent på Arstun kl. 12.00 – 15.00. Her kan du betale medlemskap for 2018. Kanskje du også får et tips til julegave. Eller du kan bare komme innom for en prat og en kaffekopp.

Utbedringer på Tunet

Plassen ut mot Fagermessjøen er planert, men vi trenger litt mer masse før vi kan si oss ferdig.

Stabburet (bua) er rettet opp.

Lagerskuret er malt

Orala

I løpet av høsten er dette gjort på Finnsetorpet:

Nedre del av sørveggen på våningshuset har fått ny panel. Veggen hadde vært utsatt for råteskader.

Taklekkasjer på låven er tettet ved hjelp av asfaltlim.

Det er støpt fundament til motor på saga.

En del gjerding er utført, og det er laget noen grunder.

Hvis vær og føre gjør det mulig, blir det vedhogst i vinter på arealet som skal bli beitemark. Her er det anledning til å bli med og hogge ved, rydde kvist, kappe og kløyve ved som vi legger i sekker. Ta gjerne kontakt med Rolf Amundsen, tlf. 993 95 700.

Kølamile

Vi satser på å brenne kølamile på Tunet til sommeren. Å brenne ei mile krever mange arbeidstimer, og det har allerede meldt seg flere som vil delta i dugnad. Det første som står for tur nå i vinter, er å hogge lauv-virke i Orala som skal brukes i mila. Har du mulighet til å være med, hører vi gjerne fra deg.

Julegavetips

- Gavemedlemskap i Austmarka Historielag kr. 150,-
- Austmarka-kalenderen 2018 kr. 70,-
- Skolehistorien i Kongsvinger, 583 s. kr. 400,-
- Ord og uttrykk fra Austmarka kr. 200,-
- Tur- og kulturminnekart Austmarka, 7 kart + beskrivelse ... kr. 200,-
- Henv. Rolf Amundsen, tlf. 993 95 700.
- Byen Vår – Gamle Kongsvinger (i kommisjon) kr. 300,-

Mysterier i grensetraktene

Tor Håby med bok om illegal virksomhet og mysterier

Lørdag 7. oktober var det bokslipp på Kongsvinger bibliotek for Tor Håbys bok *Finnskogen. Fra russisk revolusjon til kald krig*. Grensetraktene på Finnskogen var ved mange tilfelle arena for episoder som oppsto nasjonalt og internasjonalt. Det være seg oktoberrevolusjonen i Russland for 100 år siden, skogsarbeiderkonflikter i Norge for 90 år siden, kurer- og flyktningtrafikk mellom Norge og Sverige for 75 år siden eller mystisk flytrafikk for 40-50 år siden.

Boka reiser flere spørsmål enn den gir svar, men for oss grenseboere som har observert et eller annet, kan det være noe til ettertanke.

Finnskog-genseren

Tidligere eier av Orala, Odd Arnstorp, hadde stor interesse og omsorg for Finnskogen, der hans farssekt stammet fra. Odd var reklametegner av profesjon, og han tegnet mønster til Finnskog-genseren som Gjesdal Spinneri solgte fra 1983.

Odd ønsket at genseren ble mer kjent på Finnskogen og ga mønsteret til Austmarka Håndverkslag. De selger strikkeoppskriften og kan kontaktes på tlf. 976 52 785.

Museumsbygg på Svullrya - hva skjer?

Norsk Skogfinsk Museum

Av Vidar Pedersen

I medlemsbladet for mars i år skrev jeg en artikkel om prosessen med å få på plass et sårt tiltrengt museumsbygg for Norsk Skogfinsk Museum (NSM) på Svullrya. KUD ga i 2013 Norsk Skogfinsk Museum i oppdrag å lede arbeidet med å utrede utviklingsoppgavene ved museet. Utredningen (forprosjektet) hadde, som nevnt i forrige artikkel, en kostnadsramme på 2 mill. kroner. KUD la opp til en fasedelt prosess i tre faser med følgende innhold:

Fase 1: Kartlegging av samlingene, oppgaver, økonomiske konsekvenser, rom- og funksjonsprogram.

Fase 2: Vurdering av museets driftsbehov og organisering.

Fase 3: Prosjektering av nybygg og formidlingskonsept på grunnlag av konklusjonene i fase 1.

Forprosjektet har nå kommet til siste fase, som skulle lede fram til en arkitektkonkurranse. Forut for konkurransen nedsatte styret i NSM en intern komité. I mandatet for komiteens arbeid står bl.a.: "Komiteens hovedoppgave er å spesifisere mer overordnede momenter som ansees viktige for Norsk Skogfinsk Museum ved et nytt museumsanlegg". Komiteen har bestått av direktør Dag Raaberg, faglig rådgiver Birger Nesholen og styreleder Anders Jan Larsson. Komiteen la fram sin rapport i februar i år. Denne skulle ligge til grunn for den kommende arkitektkonkurransen.

24. august ble konkurransen kunngjort samtidig med at konkurransen fikk sin egen side på Norske arkitekters landsforbund sin hjemmeside. Der finner deltakerne i konkurransen bl.a. et konkurranseprogram med bakgrunnshistorie, romprogram, materialbeskrivelse, kartunderlag osv. 13. september ble det avholdt et oppstartseminar og en befaring der over 20 forskjellige arkitektfirmaer deltok. Foruten arkitekter fra Norge, var nasjoner som Sverige, Danmark, Finland, Island, Japan, Mexico med flere representert. I etterkant ble åpnet for en runde med spørsmål og svar som pågikk fram til 6. oktober. Da var det registrert omlag 160 spørsmål. Alle spørsmål og svar finnes på hjemmesiden. Frist for

innlevering av konkurransebidrag er satt til fredag 10. november. Det er enn så lenge ikke satt dato for når vinneren skal offentliggjøres.

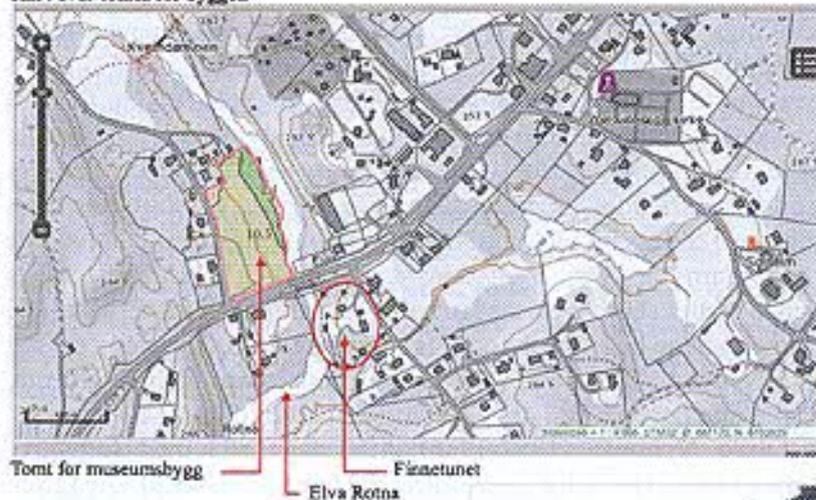
De innleverte bidragene vil bli bedømt av en jury som består av:

- Wenche Huser Sund, ordfører i Grue kommune (Juryens leder).
- Dag Raaberg, direktør for Norsk Skogfinsk Museum.
- Jan Larsson, styreleder for Norsk Skogfinsk Museum.
- Birger Nesholen, faglig rådgiver i Norsk Skogfinsk Museum.
- Mette Melandsø, sivilarkitekt MNAL (oppnevnt av Norske Arkitekters Landsforbund).
- Sami Rintala, sivilarkitekt MNAL (oppnevnt av Norske Arkitekters Landsforbund).

Juryens sekretær: Sivilarkitekt MNAL Gisle Nataas, Norske Arkitekters Landsforbund.

Hvor skal så det endelige museumsbygget bygges? De fleste har vel oppfattet at det skal ligge på Svullrya i Grue kommune. Kartet under viser tomten bygget skal stå på.

Kart over tomte for bygget.

Nytomta

Av Rolf Amundsen

Nytomta ligger på østsida av søndre Hørsjøen mellom Gammelsætra i sør og Bjørnhullet i nord. Plassen blir også kalt Kveken, og det er trolig etter rydningsmannen Ole Olsen som skulle vært spesielt «kvek av seg».

Ole Olsen (1829-1903) fra Overudsberget, Vinger, giftet seg 1853 med **Olea Torsdatter** (1830-1860) fra Åserudstrand og ryddet her 1856. De hadde først bodd i Bottilsrudsæteren. De hadde barna: 1. **Eli** (1852-1880). Hun var ikke gift og hun omkom av frost og utmattelse på veien fra Sverige. Det sies at hun døde 4 uker etter barselseng, men finner ingen barn født i det tidsrommet. 2. **Marthea** (1854-1909) gift 1881 med enkemann Ole Pedersen (1838-1925) fra østre Mosevandet, Brandval Finnskog. Han hadde bodd på Sanderberget, Brandval og flyttet til Sundbyvangen, Nes og tok etternavnet Moss. De hadde barna: Olaf født 1882, gift med Magnhild Nor, Gunhild født 1883 og Petter født 1885, begge til Amerika. 3. **Thor** født 1857, *neste bruker*, og 4. **Ole** født og døde 1860, 8 uker gammel. **Ole Olsen** giftet seg annen gang 1861 med **Marthe Olsdatter** (1811-1888) fra Linnerud. De var barnløse.

Folketellinga for 1865 viser at de hadde 2 kuer og 3 sauer og sådde 2/8 tønne blandingskorn og satte 1 ½ tønne med poteter.

Det var eneste sønnen **Thor Olsen** som overtok bruket. Han tok fatt på husmannsplassen med krum hals og fikk utvidet den slik at de hadde 4 kuer på båsen. Som yrke var han plankesjauer og han var etterspurt og arbeidet på flere sagbruk i bygda, til slutt hos **Olaf Thomassen** i 20 år. På vinteren var det tømmerhogst. En gang skulle han til Dalarne i Sverige og han startet klokka 6 en nyttårsdags morgen og etter 11 dager med utrolig slit kom han til Erikslund i Dalarne og kunne begynne å hogge. Han hadde da 100 kroner med seg hjem til Nytomta. Det måtte være stridt å ha 12 barn på bare ett rom, men det måtte bare gå, sa Lars og Marie i en artikkel i avisa.

Thor Olsen Nytomta (1857-1936) giftet seg 1883 med **Ingeborg Olsdatter** (1860-1947) fra Åserudstrand. Hun var søster til Ole Olsen i Bjørnhullet. De fikk 12 barn, blant annet 2 tvillingpar. Vi skal se på barna hver for seg.

1. **Olaf** (1884-1956) var ugift og bodde hjemme. Han arbeidet som plankesjauer på Holmensaga, men det gikk ikke mange dager før han ba om å få bytte arbeid. Han sa at dette ærbe strider mot skaperverket. Hadde Vårherre meint at noen skulle sjau planker, hadde'n fått hue på eine aksla. Han begynte etter hvert å snekre, har vært med på läven på Kors og satte opp fjøset i Maridal etter brannen. De siste årene bodde han på Høgmoen hos søsteren Thora.

2. **Ingvald** (1885-1921), vokste opp på Svartbekken og bodde der ugift. Han var i slekt der. Han arbeidet som postbærer mellom Holmen og Mitandersfors, til han døde av lungebetennelse.

3. **Marius** (1886-1959), emigrerte til Amerika i 1906 og var hjemme en tur og tok ny utvandring i 1927 og var da amerikansk statsborger. Han var ugift og bodde i Foster County, North Dakota og er begravet i Bethlehem Cemetery, Eddy Count, North Dakota.

4. **Thora** (1888-1957) giftet seg 1918 med **Marcelius (Mads) Amundsen** (1886-1952) fra Åmot og bodde på Høgmoen. De var barnløse.

5. **Karl** (1890-1891).

6. **Emil** (1890-1962), emigrerte til Amerika og var ugift og bodde på samme stedet som broren Marius.

7. **Karl** (1892-1968), bodde hjemme og var ugift. Han ville være litt finere av seg og hadde gulltenner og drev som tømmermåler.

8. **Andreas** (1894-1958), emigrerte til Amerika i 1915, og bodde da i Footeradtiatin, Grant City, North Dakota. Han kom hjem til Norge i 1922. Han hadde sønnen Einar Mobråten (1938-2006) med Elida Mobråten (1895-1973). Han ble senere forlovet med Inga Aurstad (1897-1996) fra Aurstad, som han bodde sammen med i veslestua på Nytomta. Amund Eng forteller at han var på Nytomta som gutt sammen med flere og Andreas hadde fortalt fra da han var i Amerika. Da han var ferdig med fortellingen reiste Lars seg halvvegs i stolen, grep tak i skjortebrystet til sidemannen og utbrøt: «Je skar si dør je kærer, at det var fan ittnå vanlig kaffevatn han Andreas drog over den gangen. Det spratt ut 3 knapper fra skjorta til sidemannen under den kommentaren.

9. **Lars** Hjalmar (1896-1977), bodde hjemme og var ugift og arbeidet for det mest i skogen. Han var en mann som likte å prate og det er haugevis av historier etter ham. Jeg skal ta med noen, men oppfordrer medlemmene til å sende flere inn til bladet. De fikk innlagt telefon,

ledningen lagt i sjøen fra Nesa. Da det ringte og Marie tok telefon og det var til Lars, la hun bare på røret. Det ringte på nytt igjen og da utbrøt Lars: Slepp itte haunne Marie, slepp itte haunne. Lars hadde haukefeller på audda i sjøen og han skulle vetja fellene og da var det noe som rørte seg. Han la an og skaut, men det var hunden til Tilde Tolloa som ble drept. Han måtte opp å fortelle det. – Da je gikk opp dit var je liten, sa han. Han var redd da. Lars var ivrig til å tippe, og en gang fikk han 11 rett, bommet på den siste og sa da: Trur du itte det vart kryss og krysset armene.

Tvillingene Lars og Marie feirer fødselsdag.

10. **Marie** Elida (1896-1988), bodde hjemme og var ugift. Hun gikk og stelte for brødrene sine med matlaging og kakebaking for kaffe og kaker skulle det være. Det var mye besøk i Nytomta. Hun bodde de siste årene i aldersbolig på Austmarka sammen med Inga Aurstad.

11. Oskar **Simen** (1898-1952) gift 1920 med Karin Margrete Skarnes (1897-1934) fra nedgam Karterud og bodde der. De hadde barna: A. **Gunhild** (1920-2013) gift 1944 med Malte Persson (1907-1960) fra Charlottenberg, Sverige og bodde der, barn: Maud født 1950 gift med Bertil Hansson født 1950 fra Charlottenberg og bor der, B: **Torbjørn**

(1922-1994) gift 1945 med Olaug Elida Utgård (1916-2003) fra Utgården, skilt og hadde sønnen, Sture Karterud (1946-2016) gift 1970 med Beathe Børli født 1948 fra Børli, Eidskog og har barna: Elin født 1970 og Ole Christian født 1972, C. **Ingrid** (1923-1994) gift 1942 med Vidar Fjeld (1920-2001) fra Tobøl og bodde der, barn: Thor født 1942 gift med Liv Jorun Berg født 1943 fra Sander og bor der, Lisbeth født 1950 gift med Magnar Engum født 1949 fra Snåsa og bor der og Simen født 1961 gift med Anne Berit Dammen født 1962 fra Kongsvinger og bor der og D. **Helene** (1926-1999) gift 1953 med Willy Kristensen (1927-2009) fra Sarpsborg og bodde der, Helene hadde Anne Karin født 1948, var gift med Bjørn Gammelsrud (1943-1982) og senere gift med Kai Otter Hansen født 1937, skilt, og Anne Karin bor i dag i Rakkestad og fikk sammen datteren Liv (1953-1999) gift med Øivind Klausen født 1949 og de bodde i Grålum

12. **Indiana** (1901-1977) gift 1924 med Øystein Fagernes (1899-1983) fra Nordin, Fagernes og bodde på Pettermoen, barn: A. Kåre **Thorleif** Fagernes (1931-2015) gift med May Høegh født 1942 fra Austmarka, til Nordin, Fagernes, barn: Torunn Merete født 1969 og Thor Øyvind født 1972, B. Arne **Ingar** Karterud (1934-1975) gift med Nelly Helene Hopmoen født 1939 fra Kjellmyra, Solør, barn: Bernt Ingar født 1962 samboer med Else Marie Grorud født 1965, bor på søndre Karterud, C. **Randi** Borgny født 1939, barn med Lars Aaserud født 1944: Erik Aaserud født 1964 gift med Tove Nilsen, skilt, datter: Ingeborg Indiane Maard Aaserud født 1998.

Plassen var husmannsplass fram til Karl Nytomta kjøpte den av Lier, Varald og Bogen i 1948 for kroner 9500,- og hadde en skyld på 0,14. Etter Karls død i 1968 tok Lars over eiendommen. I 1989 overtok Torbjørn Karterud eiendommen som arv, og i dag er det barnebarnet Ole Christian Karterud som er eier.

«Tysker-furua» ved Kjernsli

I lia opp mot Heaberget, rett ovafor Kjernsli står det ei furu med en litt spesiell historie. Tor Kjernsli har vokst opp like ved furua, og har blitt fortalt at under andre verdenskrig kuttet tyskerne toppen av ei ungfuru og bandt ei stang til den med flagg i toppen. Trolig var det et hakekorsflagg, og det ble synlig i sentrum av Austmarka, en kilometer vestover.

Furua overlevde behandlingen den fikk av tyskerne og står der den dag i dag – riktignok merket av det som hendte for rundt 75 år siden.

Foto: May Kristin Meljordshagen (nærmeste nabo til furua).

Erstatning for skade ved regulering

Etter utbyggingen av Brødbølfoss Elektrisitetsverk i 1921 har grunneierne langs Brødbølvassdraget med Lars Hauger i spissen krevd erstatning av Vinger kommune for skade reguleringen har påført dem. Den 20. februar 1933 ble det inngått følgende overenskomst mellom kommunen og grunneierne:

Vinger kommune, Brødbølfoss Elektrisitetsverk og de klagende grunneiere er blitt enige om å oppgjøre all den skade som er voldt og i fremtiden kan gjøres på disses eiendommer som følge av Vinger kommunes regulering av Brødbølvassdraget og utbyggingen av Brødbølfoss med kr. 5.000.00 fem tusen kroner en gang for alle, som fordeles innbyrdes av og blant grunneierne.

Overenskomsten er underskrevet av ordfører Bottolf Engebretsen og advokat Birger Olafsen.

Sven Gylterud har gitt oss en kopi av overenskomsten. Der er det også listet opp navn på grunneierne, eiendommens navn, gårds- og bruksnr. Lars Hauger, Holmen gnr 70 bnr 67. H. C. Larsmon, Jensmoen 67 – 10, 15. Karsten Larsmon, Larsmoen 67 – 39, 57. Alb. Skarnes, Strand 67 – 13. Kristine Hansen, Strand 67 – 12. Fr. Nielsen-Solberg, Brødbøl 58 – 1. M. Grasli, Solhaug 67 – 38. Thorsten Aaserud, Åserud 67 – 1. Ole Chr. Holmen, Holmen 70 – 69. Simen Karterud, Karterud 63 – 17, 18, 21. Edvard Karterud, Karterud 63 – 7, 9, 14. Hans M. Gylterud, Gylterud 65 – 10. Lars Hansen, Åserud 67 – 9. Fritz Bottilsrud, Bottilsrud 64 – 1, 3, 4. Hans Olsen, Kolbjørnsrud 66 – 22. Lars og Ole Olsen, Svensrud 66 – 12. Aksel Johansen, Myrvang 66 – 59. Emil Olsen, Engen 66 – 16. Oskar og Hjalmar Skarnes, Hamar 66 – 20. Ole K. Kolbjørnsrud, Kolbjørnsrud 66 – 36, 37. Sigv. Aasheim, Åsheim 67 – 31. Karl S. Gylterud, Gylterud 65 – 13. Karl O. Gylterud, Gylterud 65 – 9. Ole O. Gylterud, Gylterud 65 – 1, 2. Henrik Gran, Hanshaugen 67 – 7. Henrik Gran, Kolbjørnsrud 66 – 7, 11. G. Aaserud, Åserud 67 – 30. Helga Jansrud, Haugen 67 – 64. Emma Narvestad, Ødegården 58 – 4. Hanna Gylterud, Gylterud 65 – 15. Emil Kolbjørnsrud, Kolbjørnsrud 66 – 1, 4, 10, 33, 4.

Rydningssmannen

Av Konrad Bråten

Skrevet i Indlandsposten 25/6 1939

*Aleine gjennom skogen kom en fattig rydningsmann,
Han fant ei lite stelle her i dette gamle land,
en plass imellom trea langt der borte i ei li.
Han sa: – Her vil jeg slå meg ner og bygge koja mi!*

*Her vokser gran og furu ved bekk og tjern og myr,
her er det liv i skogen av små og store dyr.
Så tømra han på koja, begynte i det små,
du veit, et hus med nevertak og tommervegger grå.*

Og rydningsmannen ser på dette vesle han har gjort.
Han stod og så den mannen au og syntes det var stort.
Den vesle, rare heimen med skogen rundt omkring,
hvad meir kan han vel ønske sig? Nei, ingen verdens ting!

Nå er det vår i skogen. Her er så mildt og blidt.
Ja, dette fagre landet her, det kaller jeg for mitt!
Jeg fanger vilt på vidda, og fisk i hekk og sjø
og rydder plass i skogen min. Der sår jeg rug til brød.

Slik gikk han der og tenkte en dag. Så tok han fatt.
Så hørtas dette braket av furua som datt.
Da lysna det i skogen, på ny sprang fram så fri
den store skapertanken i rydningsmannen. Bli!
Han la det første solstreif om kojans grå idyll.

Det vart en seir, ei vinning; han vant med øks og ild.
Han skapte sig et yrke og var sig sjøl og fri.
Han fant i skogens susing sin eien melodi.
Det gikk et år i koja. Ja, det gikk mange år,
og mannen går der ennå og rydder jord og sår.

Men han er blitt en annen den frie skogens mann.
Han lever av å brenne. Han sjøl er blitt en brand.
Det er så mangt som stenger rundt omkring koja her!
Nå vil jeg ha litt utsyn, men skogen er for svær.
Den store, mørke skogen, nei, den må nok ner og vekk
så sola kan få skinne på hver en liten flekk!

Nå var han blitt en sliter som vanta mange ting,
og derfor må han hogge og søke vidt omkring.
Det vart en prektig rydning langt inni skogen der.
Fra koja blir det utsyn, når mannen hogger trær.
Der har han slitt og rydda, men steinen er igjen.

Nå ligger den og stenger der i hans veste grend.
Gå utenom! sa steinen til skogens rydningsmann.

Gå utenom! – og mannen går så langt han bare kan.
Han står og ser på myra. Den ligger blaut og grå.
Der måtte han vel prøve. Javisst vart teigen rå.

Da gikk han fra det heile og op den bratte li:
– Nei, jeg vil rydde steinen vekk her ifra koja mi!
Jeg har fått nok av vidda og allting utenom
og prøver tvers igjennom! Det trengs vel mindre rom.

Han tok et tak, det største, og han fikk rydda vekk.
Det kosta slit og møie, vår første åkerfleck.
Men den blir ånd og saga, vår reine åkerjord,
slik som den vesle koja der rydningsmannen bor.

Og går du inn i skogen den kjære, kjente sti,
du mater sogn og minner ifra ei gammel ti.
Det kommer nye tider, forandrer sig så mangt,
og det blir stort og rommelig det som var smått og trangt.

På plassen der den stod en gang, den gamle koja vår,
der gikk han Ola Nordigard og pløide jord i år.
Du kjenner gamle Ola. Han og er rydningsmann.
Han er en gammel sliter, en vilje og en brand.
Og derfor blir det velstand og ryddig der han rår.
Det vokser godt på Nordigard. Det gror der Ola sår.

Austmarka kirkeforening 1960

(Midtsidene)

Bak fra venstre: Åse Gjerstad, Emma Tomta, Jenny Melgård, Odd Gjerstad, Ebba Jørgensen, Ragna Jansrudvangen, Ernst Melgård, Gulbørg Skullerud, Signe Lunderbye, Erik Svenke Solum (prest), Borghild Holm, Doro Hexeberg, Emma Haget (skjult), Anna Haugen, Alma Skjæret Skullerud, Jorun Nilsen, Sigurd Jørgensen, Berger Gjerstad, Sofie Mengkrog.

Foran sittende: Bjarne Hexeberg (prest), Ragnhild Andresen (organist).

Fra husmannsplass på Austmarka til storgård i Nord-Dakota

Av Kari Bondeson

Vidar Pedersen skrev i 2012 to artikler til medlemsbladet om familien Øverby i Amerika. Tilfeldigvis er jeg kommet borti opplysninger om at en fra denne familien, Oscar Rudolf Øverby, 1892-1964, sønn av Ole Pedersen Øverby, 1848 – 1922, og Anne Toresdatter Delerud, 1860 – 1934, hadde en stor musikalsk karriere, bl.a. som professor i kirkemusikk ved St. Olaf College i Minnesota og som den første musikksef i Den evangelisk-lutherske kirken i Amerika. Dette gjorde meg nysgjerrig både på ham og hans nærmeste familie. Jeg oppdaget under granskningen at denne Øverby-familien åpenbart må ha vært svært evnerike mennesker i flere generasjoner. Jeg antar at historien om disse kan være av interesse også for andre.

Øverby på Austmarka

Ole Pedersen var født på Øverby, en husmannsplass under Solberg, i 1848. Han var nest eldst av syv søsken. Foreldrene var **Peder Henriksen Skullerudvangen**, 1812-1865, og **Eli Eriksdatter Varaldvangen**, 1828-1905, begge av finsk avstamning. De skal ha kommet til Øverby ca. 1843. Ved FT (folketellingen) i 1865 fremgår det at **Oles** far da var død og at moren satt igjen som enke på husmannsplassen med sine syv barn, den yngste bare fem år gammel. I 1860- og 70-årene skal det ha vært en rekke uår på Østlandet, og det ble barkebrødstider og hungersnød på Austmarka. Familien hadde det trolig særdeles vanskelig.

Ved FT 1875 hadde den eldste sønnen, **Erik Pedersen**, 1845 -1925, fått overta kontrakten på husmannsplassen Øverby. Han var gift og hadde tre små barn. For uten sin egen lille familie måtte han også forsørge sin mor og sin yngste bror, som var 12 år gammel. **Erik** utførte derfor ikke bare sitt pliktarbeid på Solberg, men tok også oppdrag på andre gårder som "dagarbeider". Det var et hardt liv. Også hans andre søsken var blitt boende på Øverby, men disse var i arbeid,

så **Erik** slapp trolig å forsørge dem. Det står om **Ole Pedersen** at han var "Arbeidsmand". Angivelig skal han på Austmarka ha prøvd arbeidet både som tømmermann, som murer og som smed. På Øverby bodde det i 1875 hele 13 personer. Det må ha vært trangt om plassen i den lille husmannsstua.

I april 1882 giftet **Ole Pedersen Øverby** seg i Austmarka kirke med **Anne Toresdatter Delerud**, f. 1860. Hun var oppvokst på husmannsplassen Delerud som eldste barn av **Tore Hendriksen Pramhus**, 1833 – 1876, og **Marthea Amundsdatter Jansrud**, 1837-1905. Ved FT i 1875 er hun "tjenestepige" på Skullerud søndre.

Som så mange andre på denne tiden hadde nok **Ole** og **Anne** liten tro på at det skulle bli bedre tider i Norge. Ble de værende på Austmarka, kunne de i beste fall ha forhåpninger om å få en kontrakt på en husmannsplass, dvs. være arbeidsfolk hos en gårdeier mot å få bo i en liten stue på hans eiendom. Hvis de var så heldige at husmannsplassen var "med jord", kunne de få dyrke mat til eget forbruk om kvelden etter at arbeidstiden hos bonden var slutt. Et hardt og fattig liv ville det bli og der de alltid ville være prisgitt gårdeierens betingelser.

I likhet med mange andre i 1880-årene bestemte de seg derfor for å emigrere til Amerika. To av **Oles** søstre, **Hedda** og **Marthea Pedersdatter**, hadde dratt avgårde tidligere, **Hedda** trolig allerede i 1870 og **Marthea** i 1881. Det var neppe en lett avgjørelse å ta for **Ole** og **Anne**. Prisen for å utvandre var jo at de risikerte aldri å møte sine mødre og søsken igjen. **Marthea Amundsdatter** skal ha grått i forkleet før **Anne** dro av sted og ha uttrykt at hva gjaldt hennes mulighet til å få se datteren igjen var det ikke noen forskjell på om denne dro til Amerika eller havnet på kirkegården.

Et halvt år etter bryllupet, dvs. 3. november 1882 gikk det unge paret om bord i dampskipet *Cameo* i Kristiania. Slik det var vanlig for fattige emigranter, hadde de neppe med seg stort annet enn en kiste med en bibel og kanskje en salmebok, en gryte, noen enkle redskaper, noen få klesplagg og i heldigste fall også en skinnfell. *Cameo* var bygd i 1876 og ble brukt til å frakte emigranter fra Norge til England og vanlig skipslast tilbake igjen. Skipet hadde 57 vanlige lugarer for

de av passasjerene som hadde råd til å reise på første og andre klasse og dessuten et stort mellomdekk/lasterom der det kunne settes inn enkle sengebenker for å frakte emigrantene mellom Christiania og Hull. 413 emigranter reiste på den sistnevnte måten, på tredje klasse, fra Christiania den 3. november 1882. I Hull ble sengebenkene ryddet bort og last stuet inn for tilbaketuren til Norge. For reisen til Amerika betalte **Ole Pedersen Øverby** kr 417,50 for seg og konen **Anne Toresdatter**. Fra Hull kunne de ta tog til Liverpool, og der gå ombord i en atlantehavsdamper. Trolig var dette skipet Helvetia, som la fra kai 8. november. I så fall var de i New York den 19. november. For å slippe å kjøpe mat om bord på skipet, skal de ha tatt med seg så mye som mulig hjemmefra. Imidlertid fikk de erfare at mye av denne ble ødelagt under veis.

Det første året i Amerika

Ved avreisen i Norge oppgav **Ole** og **Anne Øverby** at de skulle til Hadley, dvs. en by i Murray County, sørvest i Minnesota, nær grensen til Nord-Dakota. Imidlertid forteller historien at de måtte tilbringe sin første tid i Motley i Morrison County, nokså midt i Minnesota. Vinteren 1882 var en kald vinter med mye snø. Det er mulig at været stoppet dem, spesielt fordi **Anne** var gravid i syvende måned. Deres eldste sønn, **Thorvald Peter Øverby**, ble derfor født i Minnesota den 20. januar 1883. (I Amerika var Øverby blitt til Overby.)

For å få arbeid på utbyggingen av North Pacific-jernbanen gikk **Ole** på jernbanelinjen over 20 mil fra Motley til Fargo i Nord Dakota. Han skal på turen ha måttet tigge om mat for å overleve. Noe langvarig jernbanearbeid ble det imidlertid ikke på **Ole**.

Oles søster, **Marthea Pedersdatter**, 1860-1941, hadde emigrert i 1881 og samme år giftet seg med **Johan Johannesen**, 1857-1944, fra Nytomta under Skullerud. **Johan** hadde kommet til Amerika allerede i 1876, men hadde trengt fem år på å spare penger til billett til kjæresten. Paret hadde våren 1882 slått seg ned i Romness Township i Griggs County i den østre delen av Nord Dakota. Sannsynligvis var det disse som anbefalte **Ole** og **Anne** å komme etter dit selv om våren

1883 hadde vært så kald at både folk og fe stod i fare for å fryse i hjel. Senere medførte en kraftig vårflom at mange sultet fordi de ikke kunne ta seg fram til nærmeste by for å skaffe nye forsyninger. **Ole** og **Anne** lot seg imidlertid ikke avskrekke. De dro til Romness i Griggs County, og her tilbrakte de resten av livet.

Romness i Nord Dakota

Romness Township ligger i søndre delen av Griggs County. Diagonalt gjennom Romness går den svært buktende elven Sheyenne, som er bredest nettopp der. Langs elven vokste det en del trær, noe det ellers var lite av i et flatt prærielandskap. De første nybyggerne kom hit fra Iowa i 1880. De fleste som slo seg ned her, var skandinaver, særlig nordmenn. Området ble organisert som kommune i 1882. Allerede i 1880 hadde Romness fått butikk og postkontor.

Da **Ole** og **Anne** kom i 1883, skal de den første tiden ha fått husly hos **Carl A. Flisaram**, 1857-1937, en svensk snekker fra Eda i Värmland. Han var ankommet stedet i 1881 og hadde slått seg ned som nærmeste nabo til **Marthea Pedersdatter** og **Johan Johannesen**. **Hans P. Pramhus**, 1816-1897, og **Martha Pramhus**, 1830-1901, fra Vinger, var også blant naboene.

Det var viktig for de norske nybyggerne å ha sin egen menighet. Denne var blitt grunnlagt i februar 1882. Blant initiativtagerne var **Hans Pramhus** og **Carl Anderson Flisaram**. Også **Johan Johannesen** kom tidlig med i menigheten. Medlemmene møttes den første tiden hjemme hos en av farmerne som hadde stort hus. Etter en difterieepidemi høsten 1882 ble det behov for kirkegård, og en tomt til dette bruk ble donert av **Carl A. Flisaram**. Året etter ble det organisert en søndagsskole for barna. Samme år kom også det første skolehuset på plass. Blant initiativtagerne her var **Hans Pramhus** og **Johan Johannesen**, i Amerika etter hvert kalt **John Johnson**. I 1887 ble det vedtatt å bygge en kirke. Ringsaker Lutheran Church stod ferdig i 1897 som den første norske kirken i Griggs County.

Overbyfarmen vokser

Ole og **Annes** barnebarn, **Kermit Overby**, 1910-1991, har beskrevet at hans besteforeldre tilbrakte de første årene i Nord-Dakota i en torvhytte. Denne lå i Sheyennedalen, trolig i seksjon 22. Så vel disse som hans far, **Thorvald Peter Overby**, 1883-1935, skal senere i livet ha snakket mye om livet i torvhytten.

I prærielandskapet var det mangel på vanlige byggematerialer som trevirke og stein, og nybyggerne måtte derfor bo torv- og jordhytter inntil de hadde råd til å få tak i tømmer og bygge seg vanlige hus. Præriegresset hadde tykke og tette røtter, og torven kunne flekkes av og skjæres til blokker som ble stablet til vegger. Disse isolerte godt mot så vel kulde som prairiebranner, men var selvsagt sårbare for regn og måtte stadig repareres. Rant det vann inn, ble jordgulvet lett fullt av søle. Et problem var dessuten et det stadig raste jord, insekter og biter av røtter ned i husene slik at de var vanskelige å holde rene. En annen ulempe var at mus og ormer tok seg så lett inn. I mangel av ved, måtte nybyggerne gjerne bruke dyreckskrementer til fyring, noe som gav stank. De færreste nybyggerne hadde noen møbler i starten av sitt nye liv. Reisekisten fikk gjøre tjeneste som bord. Noen blikkspann og trestubber måtte tjene som stoler. Sekker med halm måtte fungere som madrasser. Fikk de tak i noen gamle ostekleder, kunne disse brukes som gardiner. Evt. medbrakte midler eller de første inntektene måtte brukes på anskaffelse av husdyr og landbruksredskaper. Det kunne derfor gå lang tid før boligstandarden kunne forbedres. Mange syntes tilværelsen i torvhyttene ble uutholdelig og gav opp livet på prærien. **Ole** og **Anne** holdt imidlertid ut. Etter noen år skal de ha klart å gjøre om torvhytten om til et hus som i hvert fall for det meste bestod av tømmer. Dog var dette fortsatt bare en liten stue på under 16 m². Her bodde de til ca. 1893, og her ble de neste fire sønnene født: **Edwin Marius**, 1884; **Ole Caspar**, 1887; **Alf Helmer**, 1889, og **Oscar Rudolf**, 1892. Det må jo ha vært trangt om plassen i det lille huset, men ikke trangere enn at **Ole** og **Anne** gjerne skal ha invitert den omreisende presten til å overnatte hos seg når han kom for å utføre kirkelige tjenester i Romness i disse årene. Av diverse notiser i lokalavisen Griggs Courir virker det som om **Ole** og **Anne Overby** i

1887 ble i stand til å kjøpe 80 acres dyrkingsjord der hvor huset lå. (1 acre = 4,0469 dekar)

Selv om Nord Dakota har gode dyrkingsforhold, fikk **Ole Pedersen Overby** tidlig erfare at livet heller ikke her var enkelt. I et notat i avisen Griggs Courir fra 1886 fremgår det at **Ole P Overby** hadde problemer med å skaffe seg brønn på sin eiendom. En spådom tilsa at det skulle være vann i en dybde på seks meter. Nå var den nye brønnen over ni meter dyp, men uten at noe vann var blitt funnet. I kirkeboken for Ringsaker Lutheran Church nevnes at bondenes avlinger i årene før kirken ble bygd var blitt skadet av så vel gresshoppesvermer som tørke og soppsykdom. De fikk oppleve både ødeleggende sandstormer, heftige haglskurer og prairiebranner, og ble plaget av tette svermer av knott og kjempemygg. I Nord Dakota kan vintrene være harde, og både i 1888, 1893 og 1896 opplevde befolkningen dramatiske snøstormer som i en del tilfeller tok livet av så vel mennesker som husdyr. Det var et stort slit å få tak i ved til brensel. Veden måtte gjerne fraktes lange strekninger. I 1890 fikk **Ole** og **Anne Overby**, i likhet med en rekke andre, problemer ved et eiendomskjøp fra et eiendomsselskap som ikke fulgte lovene godt nok. Samme år er det et notat i Griggs Courir om bønder som hadde fått sine husdyrbeholdninger redusert. Blant disse står **Ole P Overby**, som hadde mistet 6 hester og 3 kyr. I 1891 klager han til myndighetene på en mann som unnlot å oppfylle sine forpliktelser om å dyrke jorden og plante trær på naboeiendommen. Etter Timber Culture Act, en lov fra 1873, kunne nybyggerne få 160 acres jord i tillegg til de 160 acres de fikk etter loven Homestead Act dersom de innen en tiårsperiode plantet/dyrket 40 acres skog på dette området. Siden det var så lite av naturlig skog på prærien, mente nok **Ole** at det var av avgjørende betydning at trær ble plantet slik at de som bodde der fikk trevirke til husbygging og møbelproduksjon, ved til å fyre med og beskyttelse mot sol og vind. (Ved FT i 1910 var det **Ole P Overby** som eide dette området, så naboen var åpenbart ikke blitt værende).

Etter Homestead Act-lovene fra 1862 fikk nybyggere anledning til å kjøpe ¼ seksjon/160 acres/640 mål jord billig av staten dersom de hadde dyrket opp og bodd stabilt på området i fem år. Mens de bodde

i det lille huset på seksjon 22, må de også ha begynt å brøyte opp og dyrke åkerland på et område ca. 3 miles/4,8 km lenger vest. Her, på seksjon 20, bygde de seg også et hus, et hus med tre rom og jordkjeller. Dette skal angivelig være et av de aller første husene i området som helt i gjennom var bygd av tømmer, uten innslag av torv. Senere bygde de enda et rom på dette huset. Mens de bodde her, fikk paret tre døtre: **Alma Othelia**, 1895; **Mabel Elida**, 1897 og **Klara Elise**, 1899. For å brøyte opp og dyrke åkerland var det nødvendig med muskelkraft, og mange syntes nok at **Ole Pedersen Overby** hadde vært svært heldig når alle de fem første barna var gutter. Imidlertid fortelles det at spesielt **Anne Overby** skal ha vært lykkelig når hun omsider også fikk noen døtre.

Den 2. februar 1900 fikk de utstedt sitt eiendomsbevis fra The United States of America, der president **William M Kinley** gikk god for at **Ole P Overby** og hans arvinger heretter ville være de rettmessige eiere av en jordeiendom på 160 acres i den sørvestre delen av seksjon 20 i Romness til evig tid. For en husmannssønn var det selvfølgelig et viktig mål å eie egen jord. For de som hadde opplevd hungersnød og spist barkebrød på Austmarka, var det trolig av ekstra stor betydning.

Selv om det var et blodslit å være nybygger og bryte opp åkerjord, og problemene var mange, må begge familiene fra Austmarka likevel trolig ha vært såpass fornøyde at de sendte en del positive signaler tilbake til hjemtraktene. I 1886 var nemlig også deres yngre bror, **Kristian Pedersen Overby**, 1857-1941, kommet til Romness. I 1887 giftet han seg i Griggs County med **Marthea Johannesdatter**, 1866-1933, fra Austmarka, søsteren til **Johan Johannesen**. Ved FT i 1900 var **Kristian** og **Marthea** blant de nærmeste naboene til **Ole** og **Anne** og hadde en felles eiendomsgrænse med dem. Trolig hadde brødrene i denne tiden både nytte og glede av hverandre. **Kristian** og **Marthea** syntes imidlertid at klimaet i Nord Dakota var så kaldt at de ca. 1903 valgte å flytte til Oregon og senere derfra til Montana.

Da hadde **Ole P Overby** med familie allerede flyttet fra sin eiendom i seksjon 20 og tilbake til Sheyenne-dalen der de først hadde bodd. **Ole** skal ha lagt mye arbeid i tegne det nye huset han fikk bygget der. I 1902 stod det ferdig, et prektig toetasjes hus med fem soverom og

med et boligareal på 101 m². Det skal ha vært det første huset i området som hadde kjeller under hele huset og der denne dessuten hadde steinvegger med glatthogde flater. Det hadde også et så moderne fyringsanlegg at ingen andre i Romness skal ha hatt maken. Senere ble huset påbygd slik at det ble en del større, og det ble bygd diverse uthus, f.eks. en låve på 40 x 60 fot/254 m².

På 160 acres med den gode dyrkjingsjorden i Dakota kunne en familie leve bra, og de fleste nybyggerne nøyde seg med dette. 160 acres var imidlertid ikke nok for **Ole Pedersen Overby**. Trolig fikk han kjøpt også broren **Kristians** 160 acres da denne flyttet til Oregon. Senere fikk han anledning til å kjøpe opp også flere andre jordeiendommer. På et eiendomskart fra 1910 fremgår det at han eier i alt seks arealer a 160 acres i Romness. To arealer grenser til hverandre i seksjon 20 og 29 og utgjør til sammen 320 acres. Tre arealer ligger på rekke og utgjør 480 acres i seksjon 21 og 22. Dessuten har han et areal på 160 acres som ligger for seg selv i seksjon 15, noe lengre nord. Med en jordeiendom på i alt 960 acres/3885 mål var han i løpet i løpet av 26 år blitt den nest største jordeieren i Romness. Det står nevnt i folketellingene at han drev en korn-gård. Trolig brukte han, slik det var vanlig i området, mesteparten av åkerlandet til å dyrke Hard Red Spring Wheat. Dette skal være selve aristokraten blant hvetesorter pga. sitt høye proteininnhold og glutennivå og er svært ettertraktet som brødmel. Kornet ble fraktet til byen Cooperstown ca. 12 km lenger sør og derfra sendt med jernbane til Minneapolis/St. Paul i Minnesota.

Men **Ole Pedersen Overby** kunne åpenbart heller ikke slå seg til ro med et åkerland på 3885 mål. I Årbok for Glåmdalen 1955 forteller **Håvard Skirbekk** om at han under sitt opphold i USA bl.a. hadde vært på St. Olaf College og der hadde truffet «...ein gløgg og sympatisk kar som heitte Oskar Overby» og som hadde foreldre fra Austmarka. Denne hadde fortalt at faren før han døde hadde oppnådd det som hadde vært hans drøm, nemlig å eie 7000 mål av den fine åkerjorden i Romness. (I Hiram Draches bok oppgis endog: 1760 acres = 7122 mål.) **Oles** tanke med dette skal ha vært å sikre barnas fremtid.

Jordbruksredskapene var på denne tiden enkle. Det må ha krevd enormt mye arbeid å opparbeide og drive den stadig voksende Overby-farmen. Vi som lever i dag, kan knapt forstå hvordan det var mulig for **Ole Overby** å få til dette. I notater i Griggs Courir kan vi imidlertid se at han også fant tid til å påta seg enkelte tillitsverv i lokalsamfunnet. I 1899 er alle mennene fra Vinger og Eda valgt til å utføre viktige oppgaver i kommunen. **Hans Pramhus** og **John Johnson** skal være «Rådgivere», **Carl Flisaram** «konstabel», mens **Ole Overby** er blant «Revisorene». Av et lite avisinnlegg i juli 1901 fremgår det at **Ole Overby** hadde vært formann i skolestyret det siste året, og det er han som presenterer regnskapet for alle utgiftene knyttet til skolens drift, i alt 1320,78 dollar. **Anne** hadde ansvar for barn, mat, klær og rengjøring og dessuten stell av hage, kyr og høns. Også hun var således i arbeid fra tidlig på morgenen til den sene kveld. I periodene med husbygging måtte hun ikke bare lage mat til sin store familie, men også til en mengde arbeidsfolk. Sønnen **Oscar Rudolf Overby** sier i sine memoarer at han aldri har kunnet forstå hvordan hun i alt slitet kunne bevare sitt psykiske overskudd og sine sjenerøse smil.

Ved folketellingene i 1900, 1910, 1930 og 1930 er det først ved den siste at **Anne Overby** oppgir at hun kan snakke engelsk. Dette er ikke spesielt. Mens mannlige emigranter var nødt til å lære seg i hvert fall litt engelsk for å kunne mestre kjøp av jord, forstå Amerikas lover og forhandle med myndighetene, kunne deres koner ofte klare seg bra i blant skandinavernes i nabolaget uten disse ferdighetene.

Etter 1910 ser vi for øvrig av folketellingene at **Ole** og **Anne Overby** hadde ansatte tjenestefolk til gårdsarbeidet. Fra 1920 hadde de også tjenestefolke/husholderske til innarbeidet. Det skal ikke ha vært vanlig hos nybyggerne i Nord Dakota, men hang trolig sammen med at Overby-farmen med tiden ble blant de største gårdene der. Vi må anta at det må ha vært en nokså spesiell opplevelse for husmannssønnen og husmannsdatteren første gang de skulle ha tjenestefolk hos seg. I Norge hadde de og deres foreldre vært eiendomsløse tjenere for jordeierne. Nå hadde **Ole** og **Anne** fått helt nye roller. Det var de som hadde eiendom og velstand, bestemte hva som skulle gjøres og som kunne tilsette og si opp tjenere.

Forts. neste nr.

Da jeg spiste tre middager på én dag

Av Thor Bråthen

Her kommer en liten historie fra barneårene som jeg har lyst til å dele med dere.

Dette hendte det herrens år 1952 under Olympiaden i Oslo. Dette året gikk det bl.a. tre 12-åringer på Skullerud skole som det het den gang. Disse tre guttene var bestekamerater som hang sammen hele året. Det hadde seg slik at en av guttene hadde litt mer penger enn de andre. I et av frikvarterene på skolen bestemte vi oss for å ta en tur til Kongsvinger for å få litt forandring i hverdagen. Vi gikk bare annenhver dag på skolen, så vi måtte jo velge en dag hvor vi hadde fri fra skolen. Vi bestemte oss for dagen og ble enige om at de to andre skulle komme til meg og de måtte ha med seg ski. Husker dagen som om det var i går. Det var en fin vinterdag med sol fra klar himmel med 16-17 minus-grader. Kameratene kom og vi fortalte mor at vi skulle bort i hoppbakken som hadde det klingende navnet Afskjemalara, som visstnok skal bety avskjed. Men før vi la ut på den lange reisa ville jeg se penga. En av guttene dro da opp en 100-kr. seddel, som jeg ikke hadde sett før. Etter at vi hadde sett at pengene var i boks, var det bare å legge i vei mot store Kongsvinger. Første etappe var til fots 1,5 km hvor vi sang "Penger og penger og penger i fleng". Framme ved storvegen som går mot Åbogen stilte vi oss opp for å få sitte på med en eller annen. På den tiden var det stor tømmerdrift til sagbrukene i Åbogen. Vi hadde ikke stått lenge før en lastebil kom og tok oss med. Fremme på stasjonen i Åbogen kjøpte vi billetter til Kongsvinger. For oss austmarkinger var det stort å komme dit, for det var ikke så ofte vi var så langt hjemmefra. Den gang var det mange sportsforretninger på Kongsvinger og vi var innom hver eneste en. Noen fikk nok flere besøk av oss denne dagen. Det vi var ute etter var pins og det var ikke så lett å få bestemt seg. Det som jeg husker aller best var at brystkassene våre så ut som den mest dekorerte soldat i den russiske hær.

Etter at vi hadde travet gatene opp og ned ble vi sultne og måtte tenke på å få i oss litt mat. Valget falt på Samvirke-kaféen for der hadde de jukebox. Middag nr. 2 ble også på Samvirke-kaféen. Mens middag nr.

3 slo vi til med i Rådhus-restauranten med en 3-retters. Først suppe, så karbonader og til slutt sjokoladepudding. Det smakte helt ubeskrivelig godt i de små guttemagene. Nå hadde klokka blitt så mange at vi måtte tenke på hjemveien. Ankom Åbogen stasjon ca. kl. 19.00, men da hadde vi jo 15 km igjen til Austmarka. Hva gjorde vi? Vi satte oss ned og telle opp pengene som vi hadde igjen. Beholdningen var kr. 14.-.

På Åbogen var det en drosje-eier og det var Kristian Gusterud. Vi fant ut at vi måtte gå til Kristian og spørre om hvor langt mot Austmarka han kunne kjøre oss for 14 kroner. Kristian svarte oss spontant "Jeg kjører dere hjem". Vi satte oss i baksetet på drosjen og var skikkelig store karer. Jeg var den første som skulle av og da drosjen tar av ved Austmarka Samfunnshus, møter vi en bil. Kristian stopper bilen for han hadde forstått at vi hadde vært ute på en eventyrreise. De to i bilen vi møtte var min far og Karsten Åsheim. Glemmer aldri ansiktsuttrykkene på de to fedrene da de så hvem som satt i baksetet. Dette ble en uforglemmelig og minnerik dag for livet, som vi ofte snakket om. De eventyrlystne guttene var Åge Åsheim, Rolf Eikåsen og undertegnede.

Glåmdalen hadde en omtale av turen noen dager senere.

Anders Brunsell

(13/11 1882 – 24/12 1943)

Av Lars Brunzell/Åge Sørmoen

Av de personene som Lars beskriver i sin familie, er Anders Brunsell den som har satt tydeligst spor etter seg i samfunnet på Austmarka. Både far og farfar Anders levde før Lars kom til verden. Redaktøren av dette bladet får derfor hjelpe til med å trekke fram den betydning Anders Brunsell hadde i politikken og fagbevegelsen de første tiåra på 1900-tallet.

Stor familie på ett rom

Anders var sønn av Magnus Brunsell og ble født i arbeiderboligen «Bygningen» i Skullerudhagen. Foreldrene hadde kommet flyttende fra Sikåa noen år før. I Bygningen hadde hver familie kun ett rom den første tida.

Alma og Anders Brunsell (bildene utlånt av Lars Brunsell).

I 1909 giftet han seg med Alma Guneriusdatter fra Håkerudhagan (se omtale i forrige medlemsblad) og de fikk 9 barn. Anders arbeidet på sagbruket som ble drevet av Kiær-kompaniet. I 1916 fikk han jobb som ekspeditør i provianteringsrådet. Denne stillingen hadde han fram til provianteringsrådet opphørte i 1919. I 1920 kunne han og familien flytte fra ett rom i Bygningen og inn i lokalene der han hadde arbeidet. Huset ble kalt Rådet, og det er omtalt i medlemsblad nr. 115. Familien bodde der til 1930 da de flyttet til Mellomgården på Brødbøl. Etter at Alma døde i 1933 flyttet Anders til Elvebakken.

Politikk og fagforening

Anders Brunsell var med allerede i 1904 da Østmarken arbeiderlag ble stiftet. Det var ikke så mange medlemmer de første åra, og de hadde ikke eget møtelokale. Anders har fortalt at de hadde møter hjemme hos hverandre. På veg til og fra møtene ble de hånet av kvinnfolk som stilte opp utafør trappa der de holdt leven ved å banke på gryter og kjeler, og de løftet på stakken og viste baken til disse arbeiderpionerene. De skrek i forakt: – «Sjo-sal-ist!».

I 1908 hadde arbeiderlaget eget lokale ved Strand. Da var Anders formann i laget, et verv han hadde i en rekke år. Han var også formann i kretspartiet i 1912 og 1913 og møtte på DNA's landsmøte i Kristiania i 1911 som utsending fra Hedmark fylkesparti. I

herredsstyret satt han flere perioder, og han fungerte flere år som varaordfører.

Anders sto i spissen for å organisere arbeiderne ved Skullerud Dampsag (Kiærsaga). Han var formann for den lokale avdeling av Norsk Sag- Tomt- og Høvleriarbeiderforbund allerede i 1916.

Syk og nedbrutt

Han var aktivt med i politikk og fagforening fram til 1933 da kona Alma døde. Anders hadde vært blant de ledende menn i bygda, og han var god å ty til når søknader og andre brev skulle skrives. Han ble en talsmann for svært mange.

Han hadde diabetes, og han fikk nok ikke den rette behandlingen. Tvert imot ble denne sykdommen en dårlig kombinasjon sammen med alkohol, og han ble nesten blind på slutten av sitt liv, som tok slutt da han var 61 år.

På hjemtur fra en fest

Sakset fra Øieren UL's blad «Skogsus» 1936.

Festen var enda ikke slutt, men klokka var alt fire, og da måtte de som hadde et par mil lang vei sikre sig skyss på en billig og lettvinnt måte for å komme heim til opståartid som skikkelige folk.

Klokka var som sagt fire, og vi begynte å høre oss om etter skyss, men det var ikke så lettvinnt som vi hadde trodd. De skulle nok skysse oss, det var ikke noe om å gjøre, men de vilde ikke i vei ennå. – Det drøide og drøide, aldri blei de ferdige. Og det var jo forståelig: – Rykke sig løs fra dans og kjærlige pikearmer – det er nok ikke så fort gjort som sagt. Men endelig var vi så heldige å få fatt på en som var villig til å kjøre straks.

Det bar iveri med startung på reine livet, men Ford-lastebilen var like sta. Vi skiftedes om å sveive, og endelig lyktes det oss å få den i vei. – I en fart satte vi oss til rette. Men den kom ikke i fart før den stanset. Føreren kom på det, at det ikke fantes vassdråpe på utysket. Han hadde tappet vannet av motoren om kvelden så den ikke skulle fryse i stykker. – Det var kallt i veiret. – Han måtte minst ha fire sekker vann på den, sa han. – Fire sekker vann, tenkte je. – Var mannen gal eller skulde han bære vann i en sekk? Urimelig lang tid brukte han da, det syntes ihvertfall vi som satt bak på lastebilen og hutret og hakkert

tender. Vi måtte av og røre på oss litt, for ikke å stivne rent. Da kom noen på den gode ideen: – Skulde det ikke bli varmere montru om vi fikk tak i reisefølge? Dette vandt bifall og en av oss sprang tilbake til lokalet for å utrette det han kunde. Vi skulde ikke være dårligere vi heller, den eineste jenta vi hadde med fra heimkanten, hu hadde sørget for reisefølge, men ikke tenkt en døit på oss. – Føreren hadde imidlertid fått vann på bilen, han sa det ihvertfall, enten han hadde båret med sekk eller bøtte, glemte vi å se etter. Og endelig, da vi så oss om, kom de ikke med damer også. Da blei det jubel. Hei san! Nu skulde vi få det koselig. Det blei ordnet med plass, så bar det iveri. Det gikk ikke fort, men sikkert. Like glade var vi om det gikk aldri så smått, nå da vi hadde damer å trøste oss med. – Men noen større hjelp for kulden var det ikke, skjønt vi kuret oss så nær hverandre som tillatt på en anstendig måte. Je kom til å tenke på hvad erfarne folk pleier å si: – Når kjerligheten brenner varm, så fryser man ikke. Enten holder ikke disse ord hvad de lover, eller vi hadde frosset reint i hjel hvis vi ikke hadde fått reisefølge.

Tiden gikk. Noen visket, noen snakket høit og noen sang elskovsfulle viser. En skulde visst ha sovet i buret også, fikk jeg høre senere. Med ett stanset bilen med et rykk. – Det må fylles på mere vann, hørtes der fra buret. – Nå må je minst ha en 4-5 tonner på'n, sa han. Je tenkte ved mig sjøl: – Hadde han virkelig brukt sekk da han bar vann, så var det ikke å undres på. Føreren kom bakover til oss og spurte etter et spann. Vi rakte ham det han forlangte med de ord: – Her er sekken. Han snakket og bar, og syntes vi hadde det ganske bekvemt bak på lasteplanen. Bra hadde vi det også, om enn litt kaldt, takket være kjærlige piker.

Atter ruslet Forden i vei, atter visestubber og kjærtegn. Men akk og ve, alt har sin ende, og det hadde dette også. Vi var plutselig ved bestemmelsesstedet. Klokka var lovlig mange, halv sju, men noen ønsket sikkert: – Gid veien hadde vært dobbelt så lang. Slike ønsker går nå sjelden i oppfyllelse. Det var bare for oss å krabbe ner fra lasteplanen, mens det hørtes farvel og takk for samværet, skriv snart.

Forden humpet i vei med hele herligheten. Idyllen forsvandt. Atter den grå virkelighet: Tunge, verkende hoder, frosne føtter, men en erfaring rikere.

Godt sagt

I påvente av muntre bidrag fra våre lesere tar vi med noen stubber fra Solør/Värmland Finnkulturforenings blad Finnbygden fra 1948:

Johan i Torstomta, som har fått huvudsvålen uppfläkt, var till doktorn och blev hopsydd. Ingen bedövning förekom. Efteråt frågade doktorn, om det gjorde ont.

– Ja, sa Johan, – int vill ja ha sydd hel kostym nå.

Där Ner i Gräsmarksgård kom en gång två luffare in och tiggde mat. När de inte fick något, började de skälla och tyckte det var det sämsta ställe de varit in på. Men då sa Nils-Pers-Kerste:

– Käre da, då ä allt varrer för oss, som ä tvongen å var kvar.

Möte i Frälsningsarméns lokal. Den energiske stridsropsförsäljaren och själavärvaren frågar på sin rond en grabb på bakersta bänken:

– Är ni Guds barn?

– Nää, ja e fell pöjken at'n Jonas å ho Marit på Backen, int an än ja vet, blev svaret.

– Skogsfinnen Matti har just avslutat en för honom högst ovanlig procedur, nämligen tvättning av ansiktet. Då han sedan med en grov mässingkam fåfångt söker reda ut sitt toviga hår suckar han:

– Gu' nåle en präst, sôm e tvongen te kamma säk hör cvvelia sönntasmödra! Já kammar mäk pare en endaste gang på hela årgangen, å ända kan je närepå riv åv mäk mina uschlie hårtester.

Austmarka-nytt

– for 50 år siden

I Oslo Rådhus var det utdeling av idrettsmerkestatuetten. Lokalavisa hadde stort bilde av distriktets statuettvinnere, og blant dem var disse austmarkingene: Leif Øverby, Oddvar Jakobsen, Birger Solheim, Hans Haget og Andreas Aafloen.

Glåmdalen, 14/11 1967.

Hos gartner Martin Gylderud på Austmarka blomstrer mange hundre julegleder om kapp i drivhusene hans. Disse blomstene har en vekstperiode på et halvt år. Suez- krisa har bidratt til høyere oljepriser, men høsten har vært ganske mild, så da går utgiftene til drivhusfyring opp i opp.

Glåmdalen, 6/12 1967.

– og for 100 år siden

Hedemarkens Amtstidende hadde referat fra herredsstyremøte i Vinger 17. desember 1917 der en av sakene var ansettelse av prest på Austmarka. Prost Grøndahl hadde fremmet forslaget og var til stede i møtet for å redegjøre for saken.

Flere austmarkinger hadde ordet i saken. Hans Nordby var imot forslaget. Prosten hadde selvsagt fremmet forslaget for å få minst mulig å gjøre selv, mente han, og ville stemme imot om han så ble alene. Også Anders Brunsell var imot forslaget, mest av økonomiske grunner. Austmarka har også et par bedehus der åndelig føde kan fås, hevdet han. Halvor Åserudseter og Aslak Hustveit talte for å få en prest i fast stilling til Austmarka. Særlig var det påkrevet for konfirmantene og for de gamle som lå på det siste.

Ordfører Engh besluttet at avstemningen skulle skje ved bruk av sedler, noe som ifølge avisreferenten var helt uvanlig. Resultatet ble 19 stemmer mot ansettelse av prest og 4 for.

Adresseforandring

Hvis du har flyttet eller skal flytte, vil vi gjerne ha beskjed om det, slik at du kan få bladet til riktig adresse.

Utgiver: Austmarka Historielag

Organisasjonsnummer: 971 291 443

E-post: post@ austmarkahistorielag.no

Hjemmeside: www.austmarkahistorielag.no

Styreleder John Martin Øverby, tel. 414 29 139,

epost j-m-oeve@online.no

Medlemskap koster 150 kr/år

Betales til: Austmarka Historielag,
postboks 38, 2224 Austmarka. Gironr. 1840.16.29625

Redaksjon

Åge Sormoen (ansv. red.), tel. 917 02 455, e-post asormoen@online.no

Vidar Pedersen, tel. 924 50 292, e-post vip@online.no

Stoff til neste nummer må leveres innen 15. februar

Trykt hos Vinger og Glåmdal Trykkeri as, Kongsvinger

Opplag: 900